

БАЗОВІ ПРАВА ЗАСУДЖЕНИХ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В ПЕНІТЕНЦІАРНУ

Богатирьов І. Г.

*доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри
кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін
Міжнародного економіко-гуманитарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Констатуємо, що держава поважає і охороняє права і законні інтереси засуджених, забезпечує необхідні умови для їх виправлення і ресоціалізації, соціальну і правову захищеність та їх особисту безпеку [1, с. 8]. Грунтуючись на наведеному положенні, робимо наголос на тому, що стаття 8 Кримінально-виконавчого кодексу України передбачає базові права засуджених, які забезпечують можливість відбувати їм покарання у місцях несвободи.

Проведений нами поглиблений аналіз статі 8 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі КВК України) показав, що на сучасному етапі трансформації кримінально-виконавчої системи України в пенітенціарну систему особливої актуальності набуває міжнародна пенітенціарна практика забезпечення базових прав засуджених до позбавлення волі [2, с. 3].

Враховуючи, той факт, що реформа (розвиток) кримінально-виконавчої системи України немає системного характеру, відсутній послідовний і комплексний алгоритм її трансформації у пенітенціарну систему, особливо актуальним стає вивчення питання щодо забезпечення в умовах позбавлення волі базових прав засуджених.

Прогнозовано, що дане питання залишається важливим із огляду на те, що, навіть усвідомлюючи важливість забезпечення базових прав засуджених в місцях несвободи, на жаль, кримінально-виконавча система поки що не готова до вирішення даного питання.

Змін потребує сама система органів і установ виконання покарань, необхідні кадрові зміни й оновлення персонального складу працівників Державної кримінально-виконавчої служби, оскільки новітні підходи до виконання кримінальних покарань потребують молодих фахівців,

у роботі яких відсутній негативний, успадкований від радянських традицій, досвід. На нашу думку, це відбувається з декількох причин:

- по-перше, пройшло 30 років незалежності країни, а певні елементи адміністративно-командної системи управління кримінально-виконавчою системою, яка дісталась нам у спадок від Радянського Союзу продовжують впроваджуватися у практику роботи установ виконання покарань, зокрема, чому керівник адміністрації установи виконання покарань несе персональну відповідальність за розміщення засуджених, що прибули до установи пункт 6 ст. 8 КВК України, а що за все інше керівник установи не несе відповідальності;

- по-друге, це щорічне недофінансування з державного бюджету коштів на утримання засуджених в установах виконання покарань, що породжує, до речі і порушення прав засуджених на правову допомогу, харчування, медичне обслуговування;

- по третє, теорія і практика виконання покарань у виді позбавлення волі не узгоджується з вимогами Міжнародних стандартів поводження з ув'язненими і засудженими, в тому числі і дотримання прав засуджених в місцях несвободи;

- по четверте, не готовність персоналу установ виконання покарань до використання міжнародно-правових механізмів захисту базових прав засуджених, оскільки їх особисті права, зокрема на соціальний захист теж порушуються.

Отож, кінцевою метою трансформації кримінально-виконавчої системи України в пенітенціарну систему є створення таких умов для засуджених під час відбування ними кримінальних покарань, які б забезпечували ефективні механізми захисту хоча би базових прав засуджених та мотивували їх до соціально-позитивної поведінки. Втілення міжнародних норм і стандартів неможливе без визнання і використання міжнародно-правових механізмів впливу на кримінально-виконавчі правовідносини в цілому і права засуджених, зокрема.

Серед таких механізмів можна визначити вступ України до Ради Європи (далі – РЄ) 9 листопада 1995 р. Саме це свідчить про її демократичний вибір, спрямованість на захист прав людини та зміцнення демократичних інститутів. Тому цілком логічно, що зазначені вимоги було: дотримано і в новій Конституції України 1996 р., а саме у ст. 8 Основного Закону закріплено принцип верховенства права та нормах національного законодавства, котрі закріплюють такі концептуальні положення, як чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України та кримінально-виконавче законодавство України, що складається з КВК України, інших актів законодавства; підтримано дією в Україні Закону «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», який регулює відносини, що виникають з впровадженням в українське судочинство та адміністративну практику європейських стандартів прав людини тощо.

До основних міжнародно-правових актів у сфері захисту прав засуджених до позбавлення волі належать: «Загальна декларація прав людини 1948 р»; «Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р»; «Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 р»; «Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню 1987 р».

Зазвичай вітчизняні вчені орієнтуючись на вищенаведені міжнародні стандарти, конституційний принцип верховенства права, правозастосовну та інтерпретаційну практику ЄСПЛ, зауважують на тому, що реформування (розвиток) пенітенціарної системи України має бути спрямоване на реальний захист прав та свобод особи, їх утвердження й забезпечення[3, с. 34].

Насамкінець, варто зазначити, що великий внесок у розбудову пенітенціарної системи України її практичну значимість для протидії та запобігання злочинності вніс відомий вітчизняний вчений Олександр Миколайович Джужа. Саме завдяки його працям в пенітенціарну науку були закладені теоретичні основи розроблення нової пенітенціарної доктрини держави у ХХІ ст. та наукових концепцій у цій сфері суспільно-правових відносин.

До речі, саме О.М. Джужа запропонував оптимізувати вектор кримінологічних досліджень щодо пенітенціарної та постпенітенціарної злочинності. Так, на думку вченого, у кримінологічній науці має домінувати позиція, що пенітенціарний (постпенітенціарний злочин) – це вчинення особою, яка відбуває покарання (або раніше відбувала покарання) в місцях несвободи нового злочину [4, с. 51]. Наукова школа «Інтелект» підтримує дану позицію, і всебічно продовжує реалізовувати її у власних дослідженнях.

Література:

1. Кримінально-виконавчий кодекс України. С. : ТОВ «ВВП Нотіс», 2021. 96 с.
2. Львовчкін В. А. Нормативно-правові та організаційні засади забезпечення реалізації в Україні міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених до позбавлення волі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2002. 196 с.
3. Краснокутський О. В. Практика Європейського суду з прав людини, як один із механізмів забезпечення прав засуджених. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. Вип. 2. С. 34–38.
4. Джужа О.М. Предмет пенітенціарної кримінології та його зміст. Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія) : посіб. / за заг. ред. О.М. Джужі. Київ : НАВС, 2013. С. 51-52.